

बालमजुरीचे चक्र तोडणे भारताच्या हातात आहे

जरी साथीच्या रोगाने त्याचे योगदान देणारे घटक वाढवले असले, तरी धोरण आणि नियोजित हस्तक्षेप मुलांना वाचवू शकतात

सीओव्हीआयडी-१९ साथीच्या रोगाचा बालमजुरीवर काय परिणाम होतो याची खरी व्याप्ती अद्याप मोजली जाऊ शकली नाही परंतु सर्व संकेत दर्शवितात की मुले शाळेत जाण्यास असमर्थ असल्याने आणि पालकांना काम मिळू शकत नसल्यामुळे ते महत्त्वपूर्ण ठरेल. तथापि, बालमजुरीला हातभार लावणारे सर्व घटक साथीच्या रोगामुळे निर्माण झाले नाहीत; त्यापैकी बहुतेक जण आधीपासून उघडे पडले आहेत किंवा विस्तारित झाले आहेत.

माहिती काय दर्शविते

एकविसाव्या शतकाच्या तिसऱ्या दशकात जग प्रवेश करत असताना

- जगभरातील १५२ दशलक्ष मुले अजूनही बालमजुरीत आहेत, त्या
- पैकी ७३ दशलक्ष मुले धोकादायक कामात आहेत.
- भारत सरकारच्या सर्वेक्षणात (एनएसएस अहवाल क्रमांक ५८५, २०१७-१८, निवेदन ३.१२, पृ.३५) असे सूचित केले आहे की ६-१३ वयोगटातील ९५% मुले शैक्षणिक संस्थांमध्ये (औपचारिक आणि अनौपचारिक) उपस्थित आहेत तर १४-१७ वयोगटातील मुलांची संबंधित आकडेवारी ७९.६% आहे. म्हणूनच, भारतात मोठ्या संख्येने मुले असुरक्षित राहतात, निरोगी विकासासाठी शारीरिक आणि मानसिक धोक्यांचा सामना करतात.
- 1. भारताच्या जनगणनेत 2011 मध्ये 5-14 वयोगटातील 10.1 दशलक्ष नोकरदार मुले आहेत,
- 2. त्यापैकी 8.1 दशलक्ष ग्रामीण भागात प्रामुख्याने लागवडकर्ते (26%) म्हणून कार्यरत आहेत आणि
- 3. शेतमजूर (३२.९%) भारतातील नावनोंदणी/उपस्थिती गुणोत्तरांवर अनेक आकडेवारी मोठ्या प्रमाणात बदलते, तर
- 4. युनेस्कोचा अंदाज २०११ च्या जनगणनेच्या नोंदीनुसार ३८.१ दशलक्ष मुले "शाळाबाहेर" (६-१३ वयोगटातील एकूण मुलांपैकी १८.३%) आहेत.

केलेले काम ताबडतोब धोकादायक दिसत नाही, परंतु यामुळे त्यांच्या शिक्षणासाठी, त्यांच्या कौशल्य संपादनासाठी दीर्घकालीन आणि विनाशकारी परिणाम होऊ शकतात आणि म्हणूनच दारिद्र्य, अपूर्ण शिक्षण आणि निकृष्ट दर्जाच्या नोकऱ्यांच्या दुष्टचक्रावर मात करण्याच्या त्यांच्या भविष्यातील शक्यता निर्माण होऊ शकतात. महिला व बाल विकास आणि युनिसेफ मंत्रालयाने संयुक्तपणे हाती घेतलेल्या 'रॅपिड सर्व्हे ऑन चिल्ड्रन'ने (२०१३-१४) १०-१४ वयोगटातील निम्म्याहून कमी मुलांनी प्राथमिक शिक्षण पूर्ण केले असल्याचे आढळले. ही आव्हाने आपण पार केली पाहिजेत.

भारतात बालमजुरी घट

एक चांगली बातमी अशी आहे की २००१ ते २०११ या दशकात भारतातील बालमजुरी कमी झाली आणि हे दर्शविते की धोरण आणि कार्यक्रमात्मक हस्तक्षेपांच्या योग्य संयोजनामुळे फरक पडू शकतो. महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (मनरेगा) २००५, शिक्षण हक्क कायदा २००९ आणि मध्यान्ह भोजन योजना यांसारख्या

धोरणात्मक हस्तक्षेपांमुळे ग्रामीण कुटुंबांना हमी वेतन रोजगारासह (अकुशल) मुलांना शाळांमध्ये जाण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. सरकारी योजनांच्या अभिसरणासाठी एकत्रित प्रयत्न हे राष्ट्रीय बाल कामगार प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीचे ही लक्ष आहे. 2017 मध्ये आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना कन्व्हेंशन ्स नंबर 138 आणि 182 ला मान्यता देताना, भारत सरकारने धोकादायक व्यवसायांमध्ये गुंतलेल्यांसह बालकामगारांच्या निर्मूलनाची वचनबद्धता दर्शविली.

कामगार आणि रोजगार संचालित ऑनलाइन पोर्टल (www.pencil.gov.in) सरकारी अधिकारी, कायदा अंमलबजावणी एजन्सी आणि बिगर सरकारी संस्थांना बाल कामगार कायदांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी राष्ट्रीय, राज्य आणि स्थानिक स्तरावर बालकामगार प्रकरणांची माहिती सामायिक करण्याची आणि समन्वय साधण्याची परवानगी देते. जागतिक स्तरावर गेल्या दशकात बालमजुरीत घट झाली असली, तरी अलीकडच्या चार वर्षांच्या कालावधीत कपातीचा दर दोन तृतीयांशने कमी झाल्याचे अंदाजात दिसून आले आहे. कोरोनाव्हायरस साथीच्या कादंबरीदरम्यान आणि नंतर भारताचे धोरण आणि कार्यक्रमात्मक प्रतिसाद विकसित करताना या सकारात्मक आणि नकारात्मक ट्रेडची दखल घ्यावी लागेल.

या साथीच्या रोगामुळे निर्माण झालेल्या आर्थिक आकुंचन आणि लॉकडाऊनमुळे आशियातील सर्व देशांवर परिणाम झाला असून, उद्योग आणि कामगारांसाठी उत्पन्नकमी झाले आहे, त्यापैकी बरेच अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेत आहेत. मोठ्या संख्येने परत आलेल्या स्थलांतरित कामगारांनी सामाजिक-आर्थिक आव्हाने वाढवली आहेत. साथीच्या रोगापूर्वीच भारताने मंद आर्थिक वाढ आणि वाढती बेरोजगारी अनुभवली. त्यानंतरच्या लॉकडाऊनमुळे परिस्थिती आणखी बिकट झाली आहे, ज्यामुळे बालमजुरी नष्ट करण्यात झालेल्या फायद्याकडे पाठ फिरण्याचा खरा धोका निर्माण झाला आहे. वाढती आर्थिक असुरक्षितता, सामाजिक संरक्षणाचा अभाव आणि घरगुती उत्पन्न कमी झाल्यामुळे गरीब कुटुंबातील मुलांना शोषक कामाच्या संपर्कात येण्याचा धोका असलेल्या कौटुंबिक उत्पन्नात योगदान देण्यासाठी दबाव आणला जात आहे.

शिक्षणातील आव्हाने

शाळा बंद झाल्यामुळे आणि दूरस्थ शिक्षणाच्या आव्हानांमुळे, सकारात्मक आणि त्वरित कारवाई केल्याशिवाय मुले परत येण्यास फारसा वाव सोडत नाहीत. अनेक शाळा आणि शैक्षणिक संस्था शिकण्याच्या निरंतरतेसाठी ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मवर जात असल्याने 'डिजिटल डिव्हाइड' हे एक आव्हान आहे ज्याचा भारताला पुढील अनेक वर्षांत मेळ घालावा लागेल. एनएसएस रिपोर्ट नं. 585 या शीर्षकाचे शीर्षक आहे की, 2017-18 मध्ये केवळ 24% भारतीय कुटुंबांना इंटरनेट सुविधा उपलब्ध होती, ग्रामीण कुटुंबांमध्ये प्रमाण 15% आणि शहरी कुटुंबांमध्ये 42% होतं. वार्षिक शिक्षण स्थिती अहवाल (एएसईआर) २०२० सर्वेक्षणात असे अधोरेखित करण्यात आले आहे की एकूण प्रवेश घेतलेल्या मुलांपैकी एक तृतीयांश मुलांना त्यांच्या शिक्षकांकडून संदर्भ कालावधीत (ऑक्टोबर २०२०) काही प्रकारचे शिक्षण साहित्य मिळाले कारण डिजिटल शिक्षण पद्धतीची निवड केली गेली.

आव्हाने महत्त्वपूर्ण आणि अनेक पटींनी आहेत परंतु सर्व संबंधित भागधारकांमध्ये योग्य पातळीची बांधिलकी आणि धोरण आणि कार्यक्रमात्मक हस्तक्षेपांचे योग्य मिश्रण उपस्थित असल्यास त्यांना सामोरे जाणे अशक्य नाही. सरकार, मालक, कामगार संघटना, समुदाय-आधारित संघटना आणि बालकामगार कुटुंबांचा समावेश असलेल्या धोरणात्मक भागीदारी आणि सहकार्यातूनच आम्ही अधिक चांगल्या प्रकारे आणि लवकर बदल घडवून आणू शकतो. मुलांना अस्वीकार्य प्रकारच्या कामापासून वाचवण्याच्या वचनबद्धतेला आपण बळकटी देतो, तेव्हा साथीच्या रोगानंतरची परिस्थिती कमी करण्यावरही आपले लक्ष केंद्रित केले जाते. जगभरातील देशांनी शाश्वत विकास लक्ष्य ८.७ मध्ये

सहमती दर्शविल्यामुळे आम्हाला २०२५ पर्यंत सर्व प्रकारच्या बालमजुरी संपवण्याच्या दिशेने मजबूत युतीची आवश्यकता आहे.

संयुक्त राष्ट्रसंघाने २०२१ हे बालकामगार निर्मूलन ाचे आंतरराष्ट्रीय वर्ष म्हणून जाहीर केलेल्या घोषणेचा एक भाग म्हणून आपण - सरकारे, मालक, संघटना, नागरी संस्था आणि अगदी व्यक्ती - यांनी ही वाढ केली पाहिजे आणि 'बालकामगारांविरुद्ध कारवाई' करण्याची प्रतिज्ञा केली पाहिजे. आज आपली कृती उद्या मुलांचे भविष्य निश्चित करेल.

डॅगमार वॉल्टर हे आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना इंडिया कंट्री ऑफिसचे संचालक आहेत

the_thinking_treet3

THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE